KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

A magyar irodalomtörténet a nem magyarajkú középiskolákban.

Az a boldogtalan és bizonyos tekintetben orvosolhatatlan helyzet, hogy Magyarországban egész sora van a nem magyar tanítási nyelvű középiskoláknak, erősen kihat a sajátosan nemzeti tantárgyak iskolai földolgozására. A magyarul nem tökéletesen tudó tanulóknak magyar nyelven kell számot adniok tudásukról. Ez mindenesetre nehéz feladat, de megoldásán egyes buzgó tanárok eredményesen fáradoznak. Az imént is jelent meg egy könyv, mely azt a célt törekedik szolgálni, hogy a nem magyarajkú középiskolák tanulói minél könnyebben férhessenek hozzá a magyar irodalom történetéhez.

A 432 lapos vaskos kötet címe: *Magyar nemzeti irodalomtörténet. A v.- és k. m. kir. miniszterium megbízásából dr. Vida Sándor tankönyvének felhasználásával a fiumei magyar és olasz s általában a hazai nem magyar tanítási nyelvű középiskolák VII. osztálya számára irta dr. Kovács Géza főgimn. tanár. I. kötet. Első kiadás. A jelen első kiadást a v.- és k. m. kir. miniszterium az 1917. évi julius hó 20-án 100,124. sz. a. kelt rendeletével a fiumei magyar és olasz s általában a hazai nem magyar tanítási nyelvű középiskolák VII. osztálya számára tankönyvül engedélyezte. Bolti ára 5 korona. Budapest, 1917. M. kir. tudományegyetemi nyomda.*

Előszavában néhány fölvilágosító megjegyzést közöl a szerző. A fiumei gimnáziumban Vida Sándor középiskolai magyar irodalomtörténetét használták, a könyv elfogyott, s mivel Vida Sándor egészségi okokból nem tudta elvégezni az átdolgozást, a miniszterium a szerzőt bízta meg a munkával. Kovács Géza rajta volt, hogy a nyelvi nehézségekkel küzdő tanulók könnyű szöveget kapjanak s a szemelvények között helyet foglaljon minden értékesebb költemény és prózai szöveg. «Feltehető, hogy aki ebből a könyvből tanul, alig olvas többet a magyar irodalomtörténetről, mint amennyit tankönyvében talál. Ott kell tehát minden fontos dolognak lenni.» Ami a szemelvényeket

illeti, ezeket úgy válogatta össze, hogy azok «mintegy minimális olvasmányi anyagként lehető hű képet adjanak irodalmunk fejlődéséről».

Nem kis dolog annak megfontolása — mind pedagógiai, mind művelődési politikai szempontból — hogy mit adjunk irodalmunk történetéből, a magyar szellemi művelődés multjából, a nem magyarajkú ifjak elé. De bevezetésül szóljunk egyébről. Hogy a szerző Vörösmartyt, Czuczort, Garayt és Bajzát is beleveszi ebbe a kötetbe s a készülő II. kötetet Petőfivel nyitja meg, azt nem helyeselhetem egészen. Tudom a szerző gondolatát. A VIII. osztályban rövid az idő és éppen ott kell tárgyalnunk a nemzet legnagyobb íróit, ott kell ismételni a VII. osztály anyagát, ott kell előkészíteni az ifjakat az érettségi vizsgálat stilisztikai, retorikai, poétikai és nyelvtani kérdéseire; ezzel szemben a régibb magyar irodalom távol esik a nemzetiségi ifjaktól és kevés szépséget nyujt számukra. De ha a magyar nyelv tanára a VII. osztályban végzi el az érettségi vizsgálatra szóló ismétléseket, úgy hogy a VIII. osztályra nem jut egyéb a XIX. század nagy íróinál, nyugodtan kezdhetjük az anyagot Vörösmartyval s így az anyag beosztása tudományos tekintetben és az irodalmi hatás szempontjából is megnyugtatóbb lesz.

A stílusra, bár ez rendkívül fontos, nem teszek észrevételeket. A világosságot és a tanulás könnyűségét a rövid mondatok segítik elő legjobban. Szoros értelemben vett tankönyvbírálat-számba menne, ha kitérnék arra, hogy pl. a 13. vagy az 50. lap szövegét nehéznek, bonyolultnak, cifrázottnak találom; s állítanám, hogy ugyanazt egyszerűbben és rövidebben is meg lehetett volna írni. Célom — mint föntebb jeleztem — ezúttal más.

Az elméleti részben a szerző anyagkiválogatása általában elfogadható. Kevésbbé fontos írói nevek és könyvcímek nem terhelik a tanulót. Annál meglepőbb, hogy ilyen szempontú anyagkiválogatás mellett miért vette föl a szerző például Fabricius Balázs, Nagybánkai Mátyás, Gálszécsi István, Szkhárosi Horvát István, Batizi András, Farkas András, Otrokocsi Fóris Ferenc, Kisdi Benedek, Rotarides Mihály, Sartori Bernát, Aranka György s még néhány más író munkásságának megemlítését. Kár volt olyan bőven tárgyalnia a XVI. századi fordításokat Istvánfi Páltól a Ponciánus históriájáig. Ezekhez a verses és prózai szövegekhez a magyar szellem eredeti alkotó erejének nagyon kevés köze van; mint fordítások és átdolgozások csekély érdeműek, úgy hogy tárgyalásuk inkább valami hagyományos bibliografiai buzgalomnak tekinthető, semmint az irodalomtörténeti anyagkiválasztás mélyebb átgondolásának. Nem értem azt sem, hogy miért beszél a szerző még mindig a megújhodás «válogatóiról», beosztva őket a németes írók csoportjába. A «válogatók» — maguk a németes

írók. Egy ilyen alcsoport megkülönböztetése éppen olyan hagyományos irodalomtörténeti babona, mint aminő még ma is föl-fölbukkan itt-ott a debreczeni kör emlegetésének alakjában. Hogy Csokonai Vitéz Mihályt, Kisfaludy Sándort és Katona Józsefet mint «önállókat» választja el a szerző a megujhodás korának többi írójától, ez is ellenkezik az irodalomtörténeti kutatások eredményeivel. Súlyos hiba az a két sor, mely a 18. lap utolsó mondatát foglalja magában, hogy t. i. a középkori dráma nyomait néhány egyházi és világi színjáték őrzi. Nem tudom, hogy ennek az állításnak mi lehet a forrása.

A szemelvényes részben ugyanúgy járt el a szerző, mint az irodalomtörténet vázlatában: a két-három leghasználtabb középiskolai irodalomtörténet VII. osztályos részéből válogatta ki anyagát. (Ezt jó lett volna az előszóban jelezni.)

A tanulók időrendi tájékozottságának szempontjából nem helyeselhető, hogy ebben az olvasókönyvben Anonymus, Kézai Simon, a Bécsi Képes Krónika és Janus Pannonius megelőzi a Halotti Beszédet. A krónikás részlet aránylag sok, a fordítók nevei hiányzanak.

A Gyulafehérvári Glosszák és a Königsbergi Töredékek fölvétele még a magyarajkú középiskolákban is fölösleges. Ami nyelvészeti tanulság van bennük, az megvan a Halotti Beszédben és a többi középkori szövegben. Az ilyen történeti nyelvészkedéssel kár az időt hosszasabban tölteni és velük a tanulókat fölöslegesen terhelni.

A Szent Ferenc legendájából adott mutatvány bátran elmaradhatott volna. Nem magyar ember munkája és semmi fényt nem vet a magyar viszonyokra. Nyelvi, stílusbeli és korjellemző tanulságai megvannak a többi középkori szövegben.

A pesti gyerekek utcai énekéről a tudományos kutatás nemrégiben kimutatta, hogy ezt a nyolcsoros költeményt ki kell törülnünk a középkori szövegek közül. A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóiratának olvasói erről kellő tájékoztatást nyertek.

Szkhárosi Horvát András és Farkas András rímeléseinek igazán nincs helyük egy olyan könyvben, mely a nem magyarajkú tanulókat a magyar irodalom értékeivel akarja megismertetni. Ugyancsak elmaradhatott volna a Gyergyai Albertből s a Salamon és Markalfból adott szemelvény.

Általában fontos elv, hogy a szemelvény-adás céljaira kevés írót válogassunk ki, de azokat azután behatóan tárgyaljuk. A kiválogatást nem is végezte rosszul a szerző, csak sok apróságot adott, holott tanácsosabb lett volna megszaporítani egyes kiválóbb költők, például Csokonai Vitéz Mihály költeményeit.

Nagy hiánynak fogja mindenki érezni, hogy a nagyobb elbeszélő munkákból csak össze nem függő, szétszórt részleteket közölt a szerző

s nem adott képet — áthidaló mesekivonatokkal — az egész munkáról. Iskoláinkban az a szokás, hogy az olyan műveket, aminő a Zrinyiász, önálló olcsó kiadásokban adják a tanulók kezébe. De ha a szerző jónak látja, hogy eltérjen ettől a szokástól, ne csak két oldalra való mutatványt adjon például a Fanni Hagyományaiból, hanem — apró betűs szöveggel — mondja el néhány mondatban az előzményeket s a mese folytatását és befejezését is.

Ha egybe akarnók állítani azt az anyagot, mely egy ilyen sajátos célú irodalomtörténeti könyv szemelvényes részében helyet foglalhat, a szövegek és írók sorozata következőképen alakul.

A középkor. — Halotti beszéd. — Margit-legenda. — Ének Szent László királyról. — Emlékdal Mátyás király halálára.

A reformáció kora. — Tinódi Sebestyén. — Balassa Bálint.

Az ellenreformáció kora. — Pázmány Péter. — Zrinyi Miklós. — Gyöngyösi István. — A kuruc költészet.

A hanyatlás kora. — Faludi Ferenc. — Mikes Kelemen.

A megujhodás kora. — Bessenyei György. — Virág Benedek. — Gvadányi József. — Fazekas Mihály. — Bacsányi János. — Kármán József. — Kazinczy Ferenc, — Csokonai Vitéz Mihály. — Kisfaludy Sándor. — Berzsenyi Dániel. — Kölcsey Ferenc. — Katona József. — Kisfaludy Károly.

Ez a szemelvényes anyag szemre kevésnek látszik, de a tanáron áll, hogy igazán gyümölcsözővé tegye. S itt merül föl az a kérdés, hogy a költészet történetébe ne kapcsoljuk-e bele gondosabban a tudományos irodalom történetét.

Ha valaki összefoglaló nagy irodalomtörténetet ír, joggal fölvetheti a kérdést, vajjon beletartoznak-e a tudománytörténeti fejezetek az irodalom történetébe. Lehet olyan álláspont, mely azt vallja, hogy az irodalom története alatt tulajdonképpen a szépirodalom fejlődésének történetét kell értenünk s mindazt, ami nem a fantázia terméke, nem a gyönyörködtetés céljait szolgálja, ki kell rekesztenünk az irodalom történetéből. A nyelvtudomány történetével foglalkozzanak a nyelvtudósok, a történetírás fejlődésével a történettudósok, a nemzetgazdaság fejlődésével az államtudomány művelői. Hogy bizonyos tudományok beletartoznak egy összefoglaló nagy irodalomtörténetbe, ezt elméletileg talán nagyon szépen meg lehet alapozni, de tudományosan bajosan lehet keresztülvinni. Régente, mikor a tárgyalható anyag még csekély volt és a tudomány még nem elég mély, nem annyira szétágazó, az irodalomtörténetíró esetleg ismertethette egyes tudományágak fontosabb termékeit. De ma, mikor egyedül a magyar történetírás fejlődésének megírása is megkivánna egy fél emberéletet s a szaktudás igen erős megalapozottságát tételezi föl, ma nehéz ezt a

tudományt belekapcsolni a mi munkakörünkbe, legföljebb másodkézből való átvétel alakjában, ötletszerű összeválogatással. Mit mondjunk a nyelvtudományról, mely az utóbbi időben annyira szakszerű lett? Hogyan bíráljuk fölül az újabb nyelvtudományi munkákat, hogyan ítélkezzünk a nyelvtudomány mestereiről, mikor szakszerű fejtegetéseiket csak a legnagyobb nehézséggel tudjuk követni. S mikor magának a szépirodalomnak az anyaga olyan nagy, hogy ha egyébbel sem foglalkoznánk, mint a költészet fejlődésével és a vele kapcsolatos kritikával és irodalomtörténettel, ez is lekötné egy hosszú élet minden megfeszített munkáját.

Mindez azonban a szaktudós munkájára vonatkozik. Másképpen alakulhat a dolog, ha az iskola igényeit tekintjük. A nem magyarajkú iskolákban — ámbár a mi iskoláinkban is — igen fontos volna, hogy a tanulók megismerkedjenek a magyar tudományosság legnevezetesebb művelőivel és legkimagaslóbb alkotásaival. Vannak monumentális munkáink, amelyekre büszkeséggel mutathatunk: illendő volna, hogy egy tanítványunk se távozzék a középiskolából anélkül, hogy tudomást ne szerezzen a magyar szellemnek legértékesebb tudományos alkotásairól. A probléma megoldása mindenesetre nehéz félő, hogy a szellemi fejlődés ilyetén való bemutatása a nem eléggé ügyes tankönyvírói kézben száraz anyaghalmazzá és gyümölcstelen címjegyzékké válik; de gondolkodni érdemes rajta, éppen úgy, mint azon az újabb időben sokat vitatott kérdésen: miként kapcsoljuk be a magyar irodalom és irodalomtörténet tanításába a világirodalmi ismereteket. — De kinek van kedve itt nálunk javaslatokat szövegezni és terveket kovácsolni, mikor az eredmény úgyis egy: minden marad a régiben. *Pintér Jenő.*

IRODALOM.

Emlékkönyv Dóczi Imre tanügyi közszolgálatának negyven esztendős jubileumára. Kiadja az Országos Református Tanáregyesület. Sajtó alá rendezte *S. Szabó József*, az Országos Református Tanáregyesület alelnöke. Debrecen, 1917. n 8°, 255 l. Dóczi I. arcképével.

Igen értékes munkát végzett a Ref. Tanáregyesület e kötet kiadásával, mert Dóczi Imre nemcsak a református iskolaügynek legelső vezére, hanem az egész magyar oktatásügynek egyik vezéregyénisége. Az Emlékkönyv elején megtaláljuk a jubiláns életrajzát és irodalmi működésének összefoglaló képét; ezekből azt látjuk, hogy egész életét az iskolaügynek szentelte, görög tankönyveken kívül írt a klasszikafilológia és a neveléstan, valamint az oktatás körébe vágó számos